

ASAD DILMURODNING “XILVAT”HIKOYASI TAHLILI

FarDU Filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi

Turdiboyeva Husnida

Annotatsiya: maqolada Asad Dilmurodning “Xilvat” hikoyasi tahlilga tortiladi. Hikoyada yolgʻizlik, inson ruhiyati tasviri, inson xarakteri badiiy jihatdan tahlil etiladi.

Kalit soʻzlar: Xarakter,hikoya,obraz,tip,detal,sujet,xilvat,kampir.

Hikoya — bu qisqa adabiy asar boʻlib, unda biror voqea yoki holat tasvirlanadi. Hikoyalar odatda bir yoki bir nechta qahramonlar, ularning oʻzaro munosabatlari va voqealar rivoji orqali oʻzining asosiy gʻoyasini yoki xabarini yetkazadi. Hikoya odatda qisqa hajmda boʻladi va voqealar ketma-ketligi, xarakterlarning rivojlanishi va ularning ichki dunyosi haqida oʻylashga undaydi. Hikoya janri, koʻpincha odamlarning kundalik hayotidagi oddiy holatlar yoki jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni oʻzgacha badiiy uslubda aks ettiradi.

Hikoyaning oʻziga xosligi shundaki, unda voqea tez rivojlanib, qisqa vaqt ichida oʻz yakuniga yetadi, shuningdek, ular koʻpincha aniq bir xulosaga yoki tafakkurga olib keladi.

Asad Dilmurod asarlari badiiy-gʻoyaviy jihatdan keng qamrovlidir. Asad Dilmurodning "Xilvat" hikoyasi, oʻzbek adabiyotining zamonaviy namunalaridan biridir va unda insonning ichki dunyosi, oʻzini anglash, odamlar oʻrtasidagi munosabatlar va ijtimoiy muammolar tasvirlanadi. Hikoya, asosan, odamning yolgʻizlik va insoniy holatlarni oʻrganadi, shuningdek, adolat va taqdir haqidagi savollarni oʻrtaga tashlaydi.Tarixiy mazmunda yozilgan ushbu hikoya haqida ayrim fikrlarni koʻrib oʻtamiz.

“Xilvat” hikoyasi tarixiy mavzuda boʻlib, tarixiy shaxslar xarakteri namoyon boʻladi. Hikoyaning asosiy mavzusi — insonning yolgʻizligi va ichki kurashi. Xilvat, yaʼni yolgʻizlik, hayotning murakkabligi va odamlarning oʻzaro munosabatlaridagi muammolarni koʻrsatadi. Asad Dilmurod bu mavzuni insonni oʻzining haqiqiy holatini tushunishga chaqirgan tarzda rivojlantiradi.Asosiy qahramon, oʻzining ichki his-

tuyg'ulari va tashqi dunyo bilan munosabatlarini hisobga olib, o'zini yolg'izlikda topadi. Bu xilvat, uning o'zini anglash jarayonini boshdan kechirishga imkon beradi. Hikoyadagi qahramonlarning psixologik holati, ularning ichki kurashlari, ruhiy iztiroblari va hayotga bo'lgan qarashlari muhim ahamiyat kasb etadi. Xilvatda qahramonlar o'zlarini aniqlash, biror narsaga erishish yoki biror holatni o'zgartirish uchun kurashadilar.

Hikoyada voqealar rivoji tugundan boshlanadi. Bundan hikoya konsentrik sujet asosiga qurilganligi ko'rinadi. "Kuz quyoshi ostida mudrayotgan shahar ko'chalarida yupun kiyingan, kalta sochlari qirovlagan ozg'in kampir tushiga changali dov qarchig'ay kirganini ayta-ayta so'ylanib yurar edi..." Endi o'quvchida savol tug'iladi "Kampir kim?", "Nega u hammaga tushini aytib aytib yuribdi?", "Hikoyada kampirning ro'li qanday?" va yana shu kabi ko'plab savollar. Bu savollar javobini o'quvchi hikoyani o'qish davomida bilib boradi.

"Xilvat" hikoyasida ham voqealar rivoji juda tez amalga oshadi va qahramonning nigohida o'zi bilmagan holda yechim kelib chiqadi. Hikoya bosh qahramoni Turon zamin o'lkasi sohibqironi Amir Temur. Hikoyada Temurning "Kuch – adolatda" degan so'zlariga amal qilganini yana bir bor guvohi bo'lamiz. Shunga qaramay har yerda bo'lgani kabi Temurning atrofida ham nokas, o'z foydasi uchun begunohlar uvolidan qo'rqmaydigan insonlar yo'q emasdi. Aynan ularning kasriga Temur bir umrlik vijdon azobiga qoladi. Bir mushtipar onaning eng so'nggi najotini saqlab qola olmaydi (eng achinarlisi kampirning ikki o'g'li va turmush o'rtog'i ham Temur qo'shinlarining safida vafot etadi). Bunday vaziyatda Temur faqatgina xilvatdan o'ziga halovat topadi. Amir Temur haqidagi boshqa asralardan farqli o'laroq, bu hikoyada Temurning Sohibqironligi, dunyoni egallagani, necha-necha dushmanlarni yer tishlatgani emas, balki, Temurning e'tiqodi, Ahmad Yassaviyga murid bo'lgani, uning ham yolg'izlikda kechadigan kechinmalari haqidagi xarakteri ochilgan.

Asardagi kampir obraziga qaytsak. Biz bu kampirni to'liq xarakter deb olishimiz mumkin, chunki hikoyadagi kampir o'sha paytdagi aholining tipik vakili edi,

atrofda unga o'xshaganlar juda ko'p bo'lsa-da, faqat kampirgina bu azob-uqubatlar haqida qo'rqmay gapira oladi, hattoki hukmdorga ham undan xavotir olmasligini, tegirmon(xalq) holidan xabar olishi kerakligini kesatib o'tadi va aynan shu muomalasi uchun shahar hokimi buyrug'iga ko'ra hibsga olinadi.

Hikoyada badiiy detal ham alohida ro'l o'ynaydi. Detal bu badiiy asarda yechim uchun xizmat qiladigan muhim unsurdir. deyarli har bir asarda kamida bir dona detal bo'ladi, detal xoh asarning boshida, xoh o'rtasi da keladi, lekin qay holda bo'lmasin, albatta, o'z vazifasini bajaradi. Ushbu hikoyamizdagi detal esa kampir qo'lidagi tugancha edi. Aynan mana shu tuguncha Temurning kampir haqidagi barcha qarashlarini o'zgartirib yuboradi. U orqali Temur yillar oldin yo'qotgan va bir umr qarzdor bo'lgan insonini topadi.

Hikoyadagi kampir nafaqat olomon ichidan otilib chiqqan, ba'zilarining ta'biriga ko'ra "ayollardan chiqqan birinchi qalandar" bo'libgina qolmay, dinida mahkam turgan, bir yigit omonatini ko'z qorachig'iday saqlay olgan ojiza edi u.

Xulosa qilib aytganda Asad Dilmurodning ushbu hikoyasi hukmdorlar adolati ezilgan xalq uchun qanchalar zarur ekanligini yana bir bor isbot qildi. Mushtipar ona obrazida esa haqiqiy Allohdan qo'rqadigan, qay holatda bo'lmasin diniga, omonatiga xiyonat qilmaydigan ayolni kashf etdik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asad Dilmurod "Xilvat" hikoyasi
2. H. Umurov. Adabiyotshunoslik nazariyasi; Xalq merosi, 2004
3. Internet ma'lumotlari.